

Hare Krišna ja Eesti

Ringo Ringvee

Teesid: Hare Krišna liikumine on ilmekas näide uue usuliikumise kujunemisega kaasnevatest protsessidest – karismaatilise rajaja järgijaskonna kujunemine, vastuolud enamusühiskonnaga, rajaja surmaga kaasnenud organisatsioonisisised probleemid, kriisi ületamine ja liikumise stabiliseerumine. 1966. aastal Ameerika Ühendriikides asutatud Krišna Teadvuse Rahvusvaheline Ühing (International Society for Krishna Consciousness; edaspidi ISKCON) tegutses 2010. aastal 96 riigis ning seda traditsiooni esindavad 421 templit üle maailma (ISKCON). Artikkel annab lühiülevaate krišnaitide ajaloost, liikumise jõudmisest Nõukogude Liitu ja selle tegevusest Eestis.

Märksõnad: alternatiivusundid, Eesti, Hare Krišna

Sageli mõjutab uute usuliikumiste kujunemist enamusühiskonna suhtumine. 1970. aastatel välja kujunenud uute usuliikumiste või ka sektide-vastased liikumised ja organisatsioonid nägid uutes usulistest väljendusvormides ohtu valitsevale ühiskondlikule ja moraalsele korrale. Hare Krišna liikumine oma enamusühiskonnale ja -kultuurile võõra välimuse, tavade ja üldise eluviisiga tõi peagi kaasa liikumise käsitlemise totalitaarse sektina. Eelkõige Ameerika Ühendriikides kaasnes sellega liikumise veelgi suurem enesessesulgumine. Peamiseks kontaktiks välismaailmaga sai misjonitegevus (kirjanduse jagamine, mantrate laulmine tänavatel jne), mis hoidis liikumist avalikkuse huviorbiidis (Rochford 2006: 27). ISKCONi eneseküllaldane eluviis, mis tähendas, et liikmed said oma elatise organisatsiooni jaoks töötades, jõudis kriisi 1980. aastatel, kui vähenes tähelepanuväärselt senise peamise sissetulekuallika ehk religioosse kirjanduse annetuste vastu vahetamine. Hare Krišna liikumise liikmed olid sunnitud leidma elatise teenimise võimalusi väljaspool organisatsiooni ja suulduma ümbritsevasse enamusühiskonda. Kui 1980. aastal teenis üksnes viis protsenti Ameerika Ühendriikide krišnaitidest elatist väljaspool ISKCONiga seotud organisatsiooni ja ettevõtteid, siis 1992. aastaks oli see protsent juba 36. Tänapäeval teenib enamik krišnaitte oma elatise väljaspool templikogukonda ning askeetlikust kogukondlikkusest ollakse suundunud perekondlikkuse suunas (Rochford 2006: 24, 32–33; Cole 2007: 49).

1971. aastal asutati Srila Prabhupada juhendamisel liikumise lastele Dal-lases esimene internaatkool, gurukula. Texase osariigi otsusega suleti kool

1976. aastal. Samal ajal asutati aga liikmete 5–15aastastele lastele selliseid internaatkoole mujal Ameerika Ühendriikides (Rochford 2007: 75). Ühelt poolt oli selliste koolide rajamise eesmärk vanemate vabastamine lastekasvatamisega seotud kohustustest, et nad saaksid pühenduda ISKCONi misjonitööle, teisalt oli gurukulade sügavam filosoofiline eesmärk kasvatada lapsi lähtuvalt Hare Krišna traditsioonist. Tänapäevaks on enamus gurukulasid oma tegevuse lõpetanud. Ühelt poolt tingis selle majanduslike võimaluste kahanemine, kuid gurukulade sulgemise protsessis on olulisem olnud 1990. aastatel avalikuks tulnud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumid, mis omakorda on põhjuseks, miks paljud nn teise põlvkonna Hare Krišna liikumise liikmed, kes on kasvanud gurukulades, on võõrandunud ISKCONist kui organisatsioonist.

Oluline muutus viimasel kümnendil on olnud Läänes elavate Indiast päri- nevate traditsiooniliste hindude mõju kasv ISKCONile. Srila Prabhupada suhtumine läänemaailmas elavatesse indialastesse oli tõrjuv, sest ISKCON ei olnud Prabhupada arusaama kohaselt mitte üks hinduismi harusid, vaid universaalne religioon kogu maailmale ning indialased, kes olid siirdunud läänemaailma, olid seda Prabhupada perspektiivist teinud eelkõige ainelistel kaalutlustel, ning nende mõju liikumisele ei tarvitsenud olla seetõttu positiivne. Pärast Prabhupada surma on suhtumine india päritolu hindudesse ajapikku muutunud. ISKCONi templid kujunesid 1970.–1980. aastatel hindu-diasporaa palvuspaiakadeks (Rochford 2007: 181–183). ISKCONi sissetulekuallikate vähenemine (sh kirjanduse müügi vähenemine) ning kogukondlikkuse vähenemine on toonud kaasa hindude rahalise toetuse olulisuse kasvu templite ülevõltpidamiseks. ISKCONi templid on sageli traditsioonilise hindu kogukonna ainsad hindu templid piirkonnas. See on omakorda toonud kaasa ISKCONi templite hinduseerimise, mis on tähendanud, et tempiehitamise rahastamine traditsionaalse hindu kogukonna poolt on toonud kaasa teiste hindu jumalakujude paigutamise templitesse, mis läheb vastuollu ISKCONi tavapärase praktikaga ning mille eest ka Srila Prabhupada oma järgijaid hoiatas (Rochford 2007: 194–196).

Hare Krišna liikumise ajalugu Eestis on võimalik jagada kaheks perioodiks, millest esimene ulatub 1970. aastatest Eesti taasiseseisvumiseni ning teine 1990. aastate algusest tänaseni. Mõlemal perioodil on oma eripärad – esimest perioodi iseloomustab ühelt poolt asumine põranda-aluses kontraktuuris ning ebaregulaarsetes kontaktides ISKCONi organisatsiooniga, mis nõrgenesid 1980. aastate tagakiusamise laine käigus, teist perioodi võib iseloomustada normaliseerumisena, mille käigus sinne kogukond uuenenud ühiskondlikus olukorras ühelt poolt uuenes liikmeskonna kaudu ning teisalt integreerus ISKCONi struktuuridega.

Hare Krišna liikumise rajaja Bhaktivedanta Swami Srila Prabhupada külastas 1971. aasta juunis NSV Liidu Teaduste Akadeemia India ja Lõuna-Aasia osakonna juhi, professor Grigori Kotovski kutsel Nõukogude Liitu (Jakupko 1987: 4).¹ Srila Prabhupada külastäik tähendas ühtlasi Hare Krišna liikumise

jõudmist nn raudse eesriide taha. Srila Prabhupada Nõukogude Liidus viibimise ajal kohtus temaga 22aastane noormees Anatoli Pinjajev, kellest sai esimene Hare Krišna liikumisse pöördunu Nõukogude Liidus. Anatoli Pinjajev sai Prabhupadalt pühitsuse ja nime Ananda Shanti das. Anatoli Pinjajevist sai järgnevate aastate jooksul keskne isik Hare Krišna liikumise levitamisel Nõukogude Liidus (Anderson 1986: 316; Jakupko 1987: 6). Ananda Shanti das tõi Hare Krišna liikumise 1977. aastal ka Tallinna, kus ta leidis krišnaitlusest huvitunuid ning sealpeale külastas Ananda Shanti das Tallinna korduvalt. Samuti viibisid Ananda Shanti dasi väikeses kommuunis Moskvast tallinlased Lilia Gordejeva ja Anatoli Brezgun (Ellermäe-Reimets 2004: 103).²

1978. aastal külastas Moskvat üks üheteistkümnest Prabhupada poolt ametisse seatud gurust Harikesa Swami (Robert Compagnola), kelle vastutusalaiks oli ISKCONi tegevus mitmetes Euroopa riikides, sh Skandinaavias, samuti Nõukogude Liidus ning teistes Ida-Euroopa riikides (Ellermäe-Reimets 2004: 103).³ Külaskäigu ajal andis Harikesa Swami brahmani (preestri) pühitsuse Ananda Shanti dasile. Esimese astme pühitsuse sai veel kaheksa inimest, nende seal viis tallinlast: Ananda Shanti dasi esimene Eesti kontakt Rein Metsniin (Ravi das), tema abikaasa Olga Kisseljova (Premavati devi dasi), Lilia (Lilamrita devi dasi) ja Robert Gordejev (Virya das) ning Märt Kaarma (Mahesvara das) (Ellermäe-Reimets 2004: 103). Tallinn kujunes üheks varajaseks Hare Krišna liikumise keskuseks Nõukogude Liidus. 1978. aastal viidi läbi esimene avalik mantrate laulmine (*harinama kirtana*) Tallinna Raekoja platsil (Ellermäe 2004: 103–104). Kuigi praktikatega tegelevate pühendunute hulk piirdus kümnekonna inimesega, jõudsid krišnaitide liikumise ideed ja praktikad Tallinna kaudu 1979. aastal ka näiteks Riiga, kus huvitunute ringi moodustasid nii joogaga tegelejad, ida filosoofiast huvitunud kui ka teised n-ö põrandaaluse või mitte-ametliku vaimse ruumi esindajad (Ellermäe-Reimets 2004: 104, 115). Tallinlastest krišnaitidid käisid levitamas õpetust ka mujal Nõukogude Liidus (Ellermäe 2004: 104). Hare Krišna liikumise karismaatiliseks liidriks nii Tallinnas kui ka Leningradis ja Riias tõusis Märt Kaarma (Maheshvara das), kes aga 1980. aastate alguses KGB surve tulemusel liikumisest lahkus, liitudes seejärel õigeusu kirikuga (Bharadvadja das 2008: 110).⁴

Nõukogude Liiduga sõbralikes suhetes oleva India taust andis Hare Krišna liikumisele 1970. aastatel teatud vabaduse, lisaks oli liikumine apoliitiline ega kujutanud endast nõukogude võimule ohtu ka oma väikese liikmeskonna tõttu. Nii oli 1979. aasta Moskva rahvusvahelisel raamatumessil esindatud ka ISKCONi kirjastus Bhaktivedanta Book Trust, kelle esindaja Kirtiraja das (David V. Jakupko) vastutas ühtlasi ISKCONi tegevuse eest Nõukogude Liidus. Raamatuletil oli esindatud 60 Srila Prabhupada teost (Jakupko 1987: 7).

1970. aastate lõpul külastasid ISKCONi esindajad Nõukogude Liitu sageli turistidena. 1980. aastal külastas turistina Nõukogude Liitu ka Harikesa Swami ning Moskva raamatumessil aasta varem viibinud Kirtiraja das. Lisaks Mosk-

vale külastati ka Riia, kus Hare Krišna liikumise sõnum sobitus juba olemasolevasse alternatiivsesse vaimuruumi ning kus leidis ka kohalik krišnaitide kogukond. Riias planeeritud laiaulatuslikumasse kuulutustöösse sekkusid aga Nõukogude võimuorganid ning ISKCONi esindajatel tuli Nõukogude Liidust lahkuda (Jakupko 1987: 9–10).

1980. aastatel algasid Nõukogude Liidus tõsisemad repressioonid Hare Krišna liikumise vastu. 1981. aastal mõisteti Krasnojarskis hulkurluses ja parasitismis süüdistatuna aastaks vangi esimene krišnait. Samal aastal tegid Moskva krišnaiidid avalduse usulise ühenduse registreerimiseks. Siiski ei registreerinud Nõukogude ametivõimud Hare Krišna kogudust, vaid hoopis arreteerisid järgneval aastal kaks avalduse esitanud krišnaiti Vladimir Kritski ja Sergei Kurkini, mõistes neist ühele nelja ja poole ning teisele kahe ja poole aastase vabadusekaotuse ühiskonnaaenuliku religioosse tegevuse eest (Jakupko 1987: 11). 1982. aastal arreteeriti Anatoli Pinjajev, keda süüdistati samuti hulkurluses ja parasitismis ning suunati seejärel uuringutele dissidentide kinnipidamisasutusena tuntud Serbski instituuti, kus ta süüdimatuks tunnistati. Pinjajev põgenes psühhiaatriaiglast ning viibis peaaegu aasta vabades, enne kui ta tabati ja Smolenski eripsühhiaatriaiglasse paigutati (Anderson 1986: 316). Avalikkuses käsitleti Hare Krišna liikumist psühhiaatrilise probleemina.

Väljaandes *The Persecution of the Hare Krishna Movement in the U.S.S.R.* loetles David Jakupko 1986. aastal 26 südametunnistuse vangina vanglas, psühhiaatriaiglas või sunnitöölaagris olevat krišnaiti (Jakupko 1987: 17). Samal aastal teavitas Nõukogude Liidu ja selle Euroopa satelliit-riikide religioosse olukorra seirega tegelenud Keston College Ühendkuningriikides 34 vangistatud krišnaiidist (Anderson 1986: 317).⁵ Repressioonid ei möödunud ka Eesti krišnaitidest, kuigi vangistusi, nagu mujal Nõukogude Liidus, ei kaasnenu. Erand oli Moskva sissekirjutusega Rein Metsniine abikaasa Olga Kisseljova, kes arreteeriti Eestis 1983. aastal ning hoolimata rasedusest mõisteti neljaks aastaks paranduslike tööde kolooniasse. Vangistuse ajal sündinud laps suri 11kuuselt (Jakupko 1986: 19–21). Sellest ajast alates kuni 1988. aastani, mil religioossete ühenduste vastased repressioonid Nõukogude Liidus hakkasid taanduma, tegutses Hare Krišna kogukond sügaval põranda all (Bharadvadja das 2008: 160).

KGB repressioonid tõid kaasa Hare Krišna liikumise mõõna Eestis. Krišnaitide tegevus hakkas taas hoogu saama 1990. aastate alguses, kui Tallinnas hakkasid misjoneerima Riia krišnaiidid (Ellermäe-Reimets 2004: 101–106). Riia keskusega olid Eesti krišnaiidid seotud kuni 1990. aastate lõpuni. Kõige tihedamad Lääne-kontaktid olid Eesti kogudusel Rootsi ISKCONi keskusega.

Hare Krišna liikumine sai Eestis esimest korda juriidilise vormi aastal 1991, mil ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registris registreeriti Krišna Tun-

netuse Eesti Ühing (Ellermäe 2001: lisa 1). 1990. aastate alguses oli Tallinn taas endise Nõukogude Liidu alal elavatele krišnaitidele üheks Hare Krišna liikumise sõlmpunktiks, mille kaudu peeti kontakte Rootsis asuva ISKCONi keskusega (Ellermäe 2001: 62). Samal ajal viisid krišnaiidid läbi oma usulisi talitusi nii korterites kui ka renditud klubiruumides. Lasnamäel Linnamäe teel asuv korter muudeti aašramiks, kus viidi läbi usutalitusi, samas elasid ka abielutud pühendunud. Usutalituste läbiviimine tõi aga kaasa konflikte naabritega, ning 1994. aastal keskendus tegevus Lauteri tänavale rajatud taime- toidurestorani Damodara, mille ruumid andis kogudusele vene ärimees. Restorani tegevuse kaudu olid siinsed krišnaiidid kaasatud ISKCONi programmi Food for Life ning seda toetasid sponsoritena nii Tallinna Piimakombinaat kui ka pagariettevõtte Leibur (Ellermäe 2001: 64). Restoran Damodara tegutses kuni aastani 1999. Viis aastat hiljem avati Hare Krišna liikumise taimetoidu- restoran Gauranga, mis aga peagi oma tegevuse lõpetas. Hiljem on ajutiselt toitlustamist korraldatud ka templi ruumides.

1990. aastate esimeses pooles liitus kogudusega mitmeid uusi liikmeid ning Hare Krišna liikumine pälvis ühtlasi meedia soodsa tähelepanu. Samal ajal aktiveerus koguduse väljapoole suunatud tegevus nii tänavatel kui ka meedias, samuti osaleti alternatiiv-vaimsuse üritustel (nt kirjanduse jagamine, harinamad, osalemine Maaema messidel, erinevad *New Age*'i laagrid jne). Nagu 1960. aastatel läänemaailmas, sai Hare Krišna liikumine ka Eestis tähelepan- davaks oma eksootilisuse tõttu, eristudes sellega teistest usutraditsioonidest.

Aastate jooksul on koguduse liikmeskond kasvanud. Kui 1995. aastal hin- das kogudus oma liikmete arvu 50 inimesele, siis 2007. aastal oli koguduse andemetel liikmeskonna suuruseks umbes 150 inimest (Au & Ringvee 2007: 131–132). Tähelepanuväärne on olnud noorte koguduseliikmete osakaal, kelle seas on samal ajal ka kõige suurem koguduse tegevusest eemaldumine. Viimased andmed Eestis elavate hindu usutraditsioonide esindajate arvukusest pärine- vad 2000. aasta rahvaloendusest, mille kohaselt elas Eestis 2000. aastal 138 end hinduisti (90) või krišnaiidina (48) määratlenud üle 15aastast inimest, mis oli veidi rohkem, kui tollane Tallinna Krišna Tunnetuse Kogudus (aastast 2005 Eesti Krišna Teadvuse Kogudus) oli oma liikmeskonna arvuks hinnanud. Kogu- duse andmetel oli liikmeskonna suurus sada inimest (Au & Ringvee 2000: 105–107). Tähelepanu väärib ka asjaolu, et juba 1970. aastatest alates on Eestis tegutsenud krišnaitide rahvuslik koosseis koosnenud niihästi eestlastest kui ka venelastest.

1998. aastal sõlmis kogudus Tallinna linnale kuuluva hoone Luise 11a osas 10aastase üürilepingu. 2008. aastal üürilepingut jätkati ning kogudus tegut- seb sel aadressil tänaseni. 1999. aastal avas selles hoones ukсед Tallinna esi- mene ISKCONi tempel, mandir. Mandiri rajamisel olid abiks ISKCONi kogu- konnad ka mujalt maailmast. 2001. aastal laienes koguduse tegevus Tartusse,

samuti tegutseb kogukond Sillamäel (Ellermäe-Reimets 2004: 111). Pühendunute väikese ringi tõttu on koguduse juhtimine olnud ajuti problemaatiline. 2008. aastal tõusis Hare Krišna kogudus meedia huviorbiiti, kui koguduse liige süüdistas aastail 2000–2004 koguduse presidendiks olnud Janek Rozalkat (Janaka Mahajana das) kogudusele varalise kahju tekitamises.⁶ Finantskuritegudes Rozalkale Eestis kriminaalsüüdistust ei esitatud. See juhtum ei ole mõjutanud Hare Krišna liikumise üldkuvandit. Sarnaselt näiteks budismi positiivse kuvandi loomisega on ka Hare Krišna liikumise kuvandi kujunemisel olnud oluline roll liikumisega seotud isikutel, kes on tegevad avalikus ruumis ka väljaspool otseselt kogudusega seotud tegevusi. Alates 1990. aastatest on krišnaiitide seas selliseks isikuks olnud muusik Arne Lauri (Arjuna das), kes traditsiooni karismaatilise eestkõnelejana on aastate jooksul leidnud meedias positiivset tähelepanu, mis on saanud omaseks kogu liikumisele (Ellermäe-Reimets 2004: 114–115). Mitmed Hare Krišna liikumisega seotud inimesed tegelevad muusikaga. Tähelepanuväärset populaarsust on kogunud nii ansambel Ragatmika, nagu ka Kaido Kirikmäe või endine *drum'n'bass* muusika produtsent ja dj Focus ehk Kaarel Kattai. Aastatel 1990–2000 korraldasid alternatiivmuusika skeenes tegutsevad krišnaiidid krišnaiitliku atmosfääriga klubimuusika õhtuid, kus ei müüdnud alkoholi, ning ka sel ajal, mil siseruumides suitsetamisel puudusid piirangud, ei lubatud neil peoõhtutel siseruumides suitsetada. Eesti kirjanduses on Hare Krišna traditsioon kaudselt esindatud luuletaja ja tõlkija Mathura (Margus Lattik) kaudu.

Eestlased on seni Hare Krišnasse suhtunud üsna leigelt. Soome krišnaiidid on soomlaste suhtumist liikumisse iseloomustanud pigem positiivsena ja sama suhtumist võib kohata ka Eesti krišnaiitide puhul. Eesti meedias, sh nn nais-teajakirjades, on Hare Krišna liikumist kajastatud valdavalt positiivset. Samas on perekondlikul tasandil tekitanud mõnikord probleeme krišnaiidiks saamisega kaasnevad eluviisimuutused (nt taimetoitus) või ka usuliselt ärganu äärmuslik usutavade järgimine, kuid selle eest ei ole täielikult kaitstud ükski usuline liikumine.

Nii nagu Kimmo Ketola on märkinud, on Hare Krišna liikumise ülim eesmärk täiuslik alternatiivkultuur. Kõikehaaravasse alternatiivkultuuri sulandumise võimalust on Hare Krišna liikumine pakkunud ka Eestis. Lisaks kunstiakadeemia üliõpilaste 1990. aastatel korraldatud klubimuusikaõhtutele on misjonivormiks olnud ka taimetoidu kohvikud, mille toiduvalik 1990. aastate Tallinnas oli pigem erand kui reegel, samuti Ratha-Yatra pidustused, mis on toimunud nii Tallinnas kui Pärnus ning millel 2011. aastal Tallinnas osales rohkelt ISKCONi esindajaid välismaalt. Tähelepanuta ei saa jätta ka harinama praktiseerimist Tallinna südalinnas. Kindlasti võib väita, et vanima nn uus-usundilise liikumisena Eestis on ISKCON kinnistanud end siinsele usumaastikule.

Kommentaariid

- ¹ Srila Prabhupada külaskäigust Nõukogude Liitu vt ka Gopal Krishna Goswami *Hare Krishna in USSR Divnomorsk* (<http://www.youtube.com/watch?v=74hGobFBSP0> – 12. oktoober 2011).
- ² Vladimir Wiedemann (2008: 40–41), kes annab värvika kirjelduse Anatoli Pinjajevi pöördumisest, on dateerinud A. Pinjajevi esmakordse Tallinna külastuse aastaks 1976.
- ³ 1979. aastal külastas Harikesa Swami lisaks Nõukogude Liidule ka teisi nn ida-bloki riike. Harikesa Swami oli üks Srila Prabhupada ametisse seatud guru, kelle vastusala oli ajavahemikul ISKCONi tegevus mitmetes Euroopa riikides, sh Skandinaavias, samuti Nõukogude Liidus ja teistes Ida-Euroopa riikides. Srila Prabhupada surm 1977. aastal tõi kaasa organisatsiooni-siseseid pingeid. Gurude ja 1970. aastast ISKCONi tegevust koordineeriva 12liikmelise kesknõukogu (*Governing Body Commission*) lahkkelid töid kaasa sügava kriisi liikumises, kuigi Prabhupada oli enne oma surma määranud ametisse 11 ritvik-guru. Tänapäevaks on enamik 11 algsest gurust ISKCONist lahkunud ning kuigi ISKCONist on eraldunud mitmeid Hare Krišna traditsiooni esindavaid iseseisvaid rühmitusi, on Srila Prabhupada rajatud ISKCON jäänud organisatsioonina Hare Krišna liikumist defineerivaks organisatsiooniks. Harikesa Swami lahkus guru staatusest 1999. aastal. ISKCONi gurude arv nagu ka GBC liikmete arv on kasvanud. GBC vastutab ISKCONi tegevuse eest maailma erinevates piirkondades. 2005. aastal tegi ISKCON läbi tähelepanuväärse muutuse ning ka naistel sai võimalikuks tõusta guru staatusesse. (Rochford 2006: 23; Cole 2007: 35.) ISKCONi puudutanud sisekonflikt on mõjutanud ka kogudust Eestis. Siiski ei ole kogudus lõhenenud.
- ⁴ 1991. aastal sai M. Kaarmast õigeusu kiriku preester vaimulikunimega Juvenalius.
- ⁵ Vt ka Krsna Gopala Dasa ja Kirtiraja Dasa “The Highest Courage. Can the seedling of spiritual freedom flourish even when planted in a barren land?”, *Back to Godhead Magazine* 21 (02–03), 1986 (http://btg.iskcondesiretree.info/html/1986/218_-_BTG_Year-1986_Volume-21_Number-02-03.html – 12. oktoober 2011)
- ⁶ 2011. aastal kuulutati Ameerika Ühendriikidesse emigreerunud Janek Rozalka tagaotsitavaks seoses alaealisi kujutavate pornograafiliste materjalidega (<http://www.harekrsna.com/sun/news/01-11/news3631.htm>). Janek Rozalka varalise kahju tekitamisest ning tema seostest kogudusega vt ETV saadet “Pealtnägija” 05.12.2008 (<http://video.google.com/videoplay?docid=4617679944809337884#> – 13. oktoober 2011).

Kirjandus

Anderson, John 1986. The Hare Krishna Movement in the USSR. *Religion in the Communist Lands* 16 (3), lk 316–317.

Au, Ilmo & Ringvee, Ringo 2000. *Kirikud ja kogudused Eestis*. Tallinn: Ilo.

Au, Ilmo & Ringvee, Ringo 2007. *Usulised ühendused Eestis*. Tallinn: Allika.

Bharadvadja das 2008 = Бхарадваджа дас. *Ведийская Империя Мира на Руси: 1971 – 2006. Документальная по весть. Том 1*. Второе электронное издание. Исправленное

и дополненное в двух томах. Днепропетровск: Мемориал Ведической Цивилизации Самараканд Нрисимхапур (http://lila.at.ua/Doc/t1_vimr.doc – 12. oktoober 2011).

Cole, Richard J. (Radha Mohan Das) 2007. *Forty Years of Chanting: A Study of the Hare Krishna Movement from its Foundation to the Present Day*. Dwyer, Graham & Cole, Richard J. (toim). *The Hare Krishna Movement: Forty Years of Chant and Change*. London: I. B. Tauris & Co Ltd., lk 26–53.

Ellermäe, Eve 2001. *Hare Krišna liikumine Eestis*. Lõputöö, Tartu Ülikool, usuteaduskond. Käsikiri Tartu Ülikooli usuteaduskonnas.

Ellermäe-Reimets, Eve 2004. *Hare Krišna liikumine Eestis*. Altnurme, Lea (toim). *Mitut usku Eesti. Valik usundiloolisi uurimusi*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Jakupko, David V. 1987. *The Persecution of the Hare Krishna Movement in the U.S.S.R.* (<http://www.hkussr.com/hkdoc01sec1p1.htm> – 12. oktoober 2011).

ISKCON = ISKCON World Address Directory (www.directory.krishna.com – 10. oktoober 2011).

Rochford, E. Burke Jr. 2006. *The Hare Krishna Movement: Beginnings, Change, and Transformation*. Gallagher, Eugene V. & Ashcraft, W. Michael (toim). *Introduction to New and Alternative Religions in America. Volume 4: Asian Traditions*. Westport, CT: Greenwood Press, lk 21–46.

Rochford, E. Burke Jr. 2007. *Hare Krishna Transformed*. New York: New York University Press.

Wiedemann, Vladimir 2008. *Maagide kool: Eesti okultne underground 1970–1980*. Tallinn: Hotpress.

Summary

Hare Krishna and Estonia

Ringo Ringvee

Key words: alternative religions, Estonia, Hare Krishna

Hare Krishna movement is a good example of the processes entailed by the formation of a new religious movement: formation of the followers of a charismatic leader, contradiction with the majority society, organisational problems caused by the death of the leader, overcoming the crisis and stabilisation of the movement. The article gives a review of the history of Krishnaites, arrival of the movement into the Soviet Union and the movement's activity in Estonia.